

Huomioita riimisananparsistamme

1. Riimisananparret tutkimuksen kohteena

Riimisananparsia on tähän mennessä varsin vähän tutkittu. Seuraavassa nojaudun enimmäkseen saksalaisen Friedrich Seilerin teokseen »Deutsche Sprichwörterkunde».

Kun todetaan joidenkin sananlaskutyyppeiden jäävän pois käytännöstä, on samalla otettava huomioon uusien formulain syntymisen mahdollisuus. Näistä uusista tyyli- ja lauseyksiköistä saadaan usein varmistusta sananlaskujen iän ja historian tutkimisessa.

Verraten nuori sananparsiformula on ns. riimisananparsi. Riimin tavallinen muoto on loppusointu, joka miellyttää korvaa ja antaa samalla sanan-

laskulle kiinteän sisällön (festen Halt¹) ja tekee sen helposti muistettavaksi. Mitä riimisananparsien ikään tulee, Seiler on sitä mieltä, ettei niitä tavata vanhemmissa kokoelmissa: *Wo feur pey stro leit, so print es gern* on nykyisessä muodossaan *Feuer bei Stroh brennt lichterloh*.² Toisaalta on taas havaittavissa riimin katoamista. Syy tähän on usein kielellisissä muutoksissa: kuolevat sanat katoavat myös sananparsista. Samoin taiputusopillisilla muutoksilla on tässä osuutensa. *Besser ichts denn nichts* muuttui, kun *ichts* jäi pois käytännöstä, asuun *Etwas ist besser denn nichts*.³

Riimi ei läheskään aina täydennä sananlaskua. Se voi hyvinkin usein tuoda mukanaan tarpeettoman, jopa mauttomankin laajennuksen. Esimerkkinä voisi olla vaikkapa saksalainen *Frauen haben langes Haar und kurzen Sinn*, joka riimitettynä on muodossa *Kurzen Mut und lange Kleider tragen die Frauen leider*.⁴ Viimeinen moralisoiva sana vaikuttaa melkein naurettavalta.

Sananlaskujen riimissä tavataan paljon säännöttömyyksiä ja vapauksia: *Husbondens steg gör hästen fet*.⁵ Myös vokaalien epäpuhdas ääntäminen synnyttää vaillinaisia riimejä samoin kuin sekini, ettei tehdä eroa lyhyiden ja pitkien vokaalien välillä. Seiler on luettellut saksalaisista riimisananparsista poimiemiensa esimerkkien pohjalta sellaisia vokaalien sekaantumia kuin *i—ü*, *e—ö(ä)*, *a—o*, *ei—eu(äu)*.⁶ Kun näin on asian laita, ei voida aina ensi näkemältä todeta riimisananpartta todella riimilliseksi: *Jähem Rat folgt Reu und Leid*.⁷

Edellämainittujen lisäksi on vielä otettava huomioon se, että ääntämisen muuttuessa ajan mukana ovat monet ennen aivan puhtaat riimit kärsineet muutoksista menettäen eheydensä. Jälleen valaistakoon asiaa saksalaisella esimerkillä: *Gut Korn geht nicht verloren*, jossa riimi perustuu varhaisempaan muotoon *verlor*.⁸

Sananparsien riimi saa aikaan kaksi vastakkaista ilmiötä: se joko hajoittaa lauseen kahteen osaan tai solmii kaksi lausetta yhteen lausepariksi. *Weise Hut behält ihr Gut* tai *Der Mensch denkt und Gott lenkt*.⁹

2. Riimisananparsien osuus suomalaisissa sananparsissa

Sen aineiston tutkiminen, joka tätä esitystä varten on suoritettu, ei voi antaa aivan luotettavia lukuja riimisananparsien määrästä koko sananparsistossamme. Joitakin summittaisia laskelmia olen kuitenkin koettanut tehdä. Läpikäytyäni Lönnrotin toimittaman Suomen Kansan Sananlaskuja

¹ Friedrich Seiler, *Deutsche Sprichwörterkunde*, München 1922. — ² Seiler mts. 196. ³ Seiler mts. 198. — ⁴ Seiler mts. 197.

⁵ *Finlands svenska folkdiktning III*. Ordstäv utgivna av Väinö Solstrand. (Skriver utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors 1923, s. 70: 869.)

⁶ Seiler mts. 198. — ⁷ Seiler mts. 198. — ⁸ Seiler mts. 198. — ⁹ Seiler mts. 199.

-kokoelman olen sen sisältämistä 7077 sananlaskusta löytänyt 196 riimiltään jokseenkin puhdasta sananpartta. Näin ollen Lönnrotin kokoelman sananlaskuista on n. 2,8 % eli joka 36:s riimillinen. En kuitenkaan tyytynyt nojautumaan vain tähän kokoelmaan, vaan kävin läpi myös laajahkon uudemman kokoelman (Nirvi—Hakulinen, Suomen kansan sananparsikirja, Porvoo—Helsinki 1948) ennen kaikkea todetakseni, mikä osuus murteellisuuksilla on ollut riimien syntyyn. Uuden kokoelman nojalla saattaa tehdä kaksi yllättävää havaintoa, joskin näihin on suhtauduttava varauksin: teoksen 8500 sananparresta on suhteellisesti pienempi osa loppusoinnullisia kuin Lönnrotin kokoelmassa, ja murteellisuuksiin nojautuvia ei tavata juuri ollenkaan, niin otolliselta kuin tämä mahdollisuus tuntuisikin. Jos rohkenen vertauksen vuoksi tehdä laskelman tästäkin kokoelmasta, saan koko riimisananparsien määräksi vain hiukan yli 0,6 %. Se todistanee selvästi, että vanhempaan kokoelmaan verraten tässä uudemmassa on huomattavasti vähemmän riimisananparsia. Miten tämä on selitettävissä, on vaikea sanoa, kun lisäksi otetaan huomioon, että riimisananparsien pitäisi olla varsin myöhäistä syntyä.¹

3. Riimisananparsien ryhmittelystä

Pyrkimys riimiformulan saavuttamiseen on johtanut monenlaisiin tuloksiin. Friedrich Seiler on teoksessaan luokitellut sananlaskut kaikkiaan 43 ryhmään *rytmin* tavallisimpien muotojen mukaan.² Tämä tuntuu mielenkiintoiselta, ja samaa menettelytapaa voitaisiin tietenkin soveltaa suomalaisiakin riimisananparsia ryhmiteltäessä, mutta aikomukseni ei ole ryhtyä suorittamaan mitään painotussuhteiden analysointia. Sen sijaan näiden sananparsien pohjakaavan tarkastelu lienee paikallaan.

4. Riimisananparsiemme eri tyypejä

Riimisananparttemme voidaan tavuluvun perusteella jakaa neljään ryhmään: yksi-, kaksi-, kolmi- ja nelitavuisiin. Olen suorittanut laskelmia näiden prosenttimäärästä siinä aineistossa, jota olen tätä esitystä varten käyttänyt hyväkseni. Yhdistettyinä molempien kokoelmien sananparret muodostavat n. 250 kpl. käsittävän kortiston, joka kokonaisuudessaan on ollut pohjana laskelmia tehtäessä. Olen yksitavuisia riimisananparsia löytänyt kaikkiaan 5 eli 2 % koko määrästä. Kaksitavuisien osuus on 147 eli 60 %, mikä siis on suurin ryhmä. Kolmitavuisia on löytynyt 57 eli 22,4 % ja

¹ A. A. Koskenjaakko Sananlaskututkimuksia I, Helsinki 1913. s. XLIV.

² Seiler mtss. 200—207.

nelitavuisia 33 eli 13,2 %. Loput 2,4 % ovat sellaisia, joissa loppusoinnulloisten sanojen tavuluku ei ole molemmissa sama. Nämä kuuluvatkin puolisoinnillisiin, kuten Koskenjaakko niitä nimittää¹, ja niistä tulee myöhemmin erikseen puhe. Valaistakseni asiaa otan joitakin esimerkkejä kustakin ryhmästä erikseen.

- 1-tavuiset: *Joka püian nai, se harmin sai.*²
*Mitä sakkeemman juuren paat, sitä makkeemman leivän suat.*³
- 2-tavuiset: *Jos miehellä on mieltä ja kukolla kieltä, kyllä talo pystyssä pysyy.*⁴
Rakkaus lain täyttää,
*kaikki hyväksi käyttää.*⁵
*Toukoaikana ei surta tammaa eikä heinäaikana mammaa.*⁶
- 3-tavuiset: *Enne raota katkijaa ennenkun miehen sana ratkijaa.*⁷
Ei vallattoman vihoista,
*hampahattoman lihoista.*⁸
Kun konna pääsee korrelle,
*niin hän pyytää orrelle.*⁹
- 4-tavuiset: *Ei ole aina antamista,*
*käden kahden kantamista.*¹⁰
Kerta riihen tappajana,
*kaksi kaalin appajana.*¹¹
Syöminen on päätyntytä,
*jjyystäminen jäätyntytä.*¹²

Toinen huomio, jota on syytä tähdentää, on loppusoinnun muodostavien sanojen paikka ja asema. Tässä voidaan nimittäin erottaa kaksi eri alaryhmää: säkeen sisäinen riimitys ja säeparin riimitys. Saadakseni näiden välisen eron näkyvämmäksi olen laskenut, kuinka suuri määrä on säkeensisäisiä riimejä. Tulokseksi tuli 40 kpl., mikä on 16 % koko määrästä. Koska lasku on kohdistunut tähän sisäiseen riimitykseen, otan esimerkkejä vain siitä. (Ellei erikseen huomauteta, esimerkit on otettu Lönnrotin kokoelmasta, johon sivunumero ilman lähdeteoksen nimeä viittaa.)

¹ Koskenjaakko mts. XLIV.

² Suomen kansan sananparsikirja, toimittaneet R. E. Nirvi ja Lauri Hakulinen, Helsinki Porvoo 1948. s. 139. — ³ Emts. 216. — ⁴ Emts. 184.

⁵ Suomen kansan sananlaskuja, toim. Elias Lönnrot (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 4, Helsinki 1892), s. 410: 4976.

⁶ Suomen kansan sananparsikirja s. 271. — ⁷ Emt. s. 115. — ⁸ Lönnrot mts. 98: 1208.

⁹ Lönnrot smt. 249: 2954. — ¹⁰ Lönnrot mts. 58: 703. — ¹¹ Lönnrot mts. 223: 2649.

¹² Lönnrot mts. 463: 5652.

Kaikki talo tarvitsee:

suuret neulat, harvat seulat, työreet, takareet. (S. 205: 2420)

Kellä ukko, sillä lukko. (S. 218: 2585)

Ken verassa, se velassa. (S. 221: 2616)

Kun om mato niin on sato, kun on hämähäkki, on tyhjä säkki. (Suomen kansan sananparsikirja s. 280)

Kukko sulla, kukko mulla, kukko meillä kummallaki (s. 245: 2908) taikka sama sananparsi hiukan toisessa asussa:

Kukko teille, kukko meille, kukko kaikelle kylälle (s. 245: 2909).

Naapuri naittaa, naapuri laittaa. (S. 337: 4048)

Sakkee on köyhän makkee, vetelä rikkaan herkkü. (Suomen kansan sananparsikirja s. 234)

Sota kuokkii, rauha ruokkii. (S. 448: 5460)

Tapaturma miehen surma. (S. 459: 5604)

Tulella sako ja maalla mako. (Suomen kansan sananparsikirja s. 219)

Vielä tiedän tilkun maata syömätöntä, lyömätöntä. (S. 526: 6418)

Tässä yhteydessä voidaan ottaa esille myös kaksoisriimitys. Parhaiten asiaa selvittänevät itse tapaukset:

Hoi sanoi horjattihin: kaikki piat korjattihin, minä huono heitettihin, penkin alle peitettihin. (S. 137: 1646)

Joka on nahassa, se on rahassa, joka on verassa, se on velassa. (S. 182: 2137)

Joka on lyömässä, se lyö, joka on syömässä, se syö. (S. 181: 2136)

Se on turhaa tappaa et hivoo ja klappaa — kon kiroo ja niittää, stää isäntäki kiittää. (Suomen kansan sananparsikirja s. 207)

Siinä leipä syödään, jossa leikki lyödään, jossa olutta juodaan, toista aina tuodaan. (S. 5256)

Tällaisia kaksoisriimillisiä sananparsia ei ole varsin paljon. Olen saanut niiden määräksi n. 4 %.

Siirtyessäni varsinaisiin sananparsiformuloihin otan ensin käsiteltäväkseni yleisimmän, jota voidaan nimittää välittömäksi rinnastukseksi.

Akoilla on aina juttu, paimenilla paha nuttu. (S. 9: 91)

Ei ole järkee syödä särkee, eikä taitoo juoda maitoo. (S. 61: 735)

Erittäin on sonnanluojat, erittäin oluenjuojat. (S. 123: 1486)

Joki väärä soutaminen, noro niemi noutaminen. (S. 187: 2201)

Kaksi kovaa kokee: silmäpuoli ja sokee. (S. 207: 2450). Siitä on olemassa myös proosamuotoinen *Kaksi kovaa kokee: meidän poika ja Jumala.* (S. 207: 2449)

Kissa on koiran renki: elää vähemmälläki henki. (S. 230: 2728)

Kuorma ku koatuu ni nostettoa, hevojne ku kuoluo ni ostettoa. (Suomen kansan sananparsikirja s. 44)

*Maaliskuu jo maata näyttää, tiet tukkii ja ojat täyttää.*¹

Mies korven kuokkii, korpi miehen ruokkii. (Suomen kansan sananparsikirja s. 263)

Niin renki kuokkii, kuin isäntä ruokkii. (S. 344: 4139)

Nälkä maansa myönehellä, siemenensä syönehellä. (S. 350: 4212)

Peret pellon kuokkii, pelto perehen ruokkii. (S. 391: 4731)

Synnit pannaan pyttyyn, pytty painetaan kyttyyn. (S. 461: 5619)

Syytä ensin tutkitaan, sitte miestä mutkitaan. (S. 462: 5634)

Tyhmä kauas käkee, ennenkun lopun näkee. (S. 497: 6064). Tästä on kaksi hiukan eri asuista toisintoa: *Vaivainen kauas käkee ennenkuin ehtoon näkee* (s. 511: 6220) ja *Taitamaton kauas käkee, ei tiedä, jos ehtoon näkee* (s. 469: 5727).

Hyvin monenlaisena esiintyy sellainen kuin *Paha nimen antaa, mies nimen kantaa* (s. 372: 4481) tai *Jumala* (s. 196: 2315), *Koira* (s. 233: 2760), *Narri* (s. 338: 4064) *nimen antaa* jne. *Antaa* — *kantaa* on muuten ollut suosittu sananparsi mitä erilaisimmissa yhteyksissä; tässä vielä muutamia esimerkkejä: *Ei ole aina antamista, käden kahden kantamista* (s. 58: 703) sekä monin eri muunnoksina esiintyvä *Joka kalliin antaa, se kaunihin kantaa* (s. 79: 2107).

Onpa vielä samasta sananparista sellainenkin kuin *Ottaja ja antaja: katin hännän kantaja* (s. 369: 4460).

Suoranaisia vastakohta-asetelmiä tavataan paljon rinnastuksissa: *Sota kuokkii, rauha ruokkii* (s. 448: 5460) sekä *mieli* — *kieli* -pari, joka näyttää olleen suosittu riimisananparsien joukossa: *Hyvä kiitetyn mieli, paha laittajan kieli* (s. 148: 1768) tai sama aihe muodossa *Paha pantavan mieli, parempi panijan kieli* (s. 374: 4505). Vaikka puolisoinnullisista tuleekin myöhemmin puhe erikseen, otan kuitenkin tähän yhteyteen sopivia sananparsia tästä joukosta jo nyt mukaan, koska vastakohta-asettelu tulee niin hyvin näkyviin niissä.

Herrain elo, köyhäin vero. (S. 133: 1602)

Hyvät minua hylkii, pahat minulle pyrkii. (S. 158: 1870)

Rikas pääsee rahallaan, köyhä selkänahallaan. (S. 413: 5018)

Lapsempana lastataan, vanhempana vastataan. (S. 288: 3459)

Oman joukkonsa tässä ryhmässä muodostavat sananparret, jotka sisällöllisesti eivät ole kovinkaan painavia; tekisi mieli sanoa, että ne ovat vain riimiä riimin vuoksi. Tällaisia sananparsia on kohtalaisen runsaasti:

Pidä tapasi, nuole napasi. (S. 394: 4767)

Piioista saadaan ämmiä, imelistä mämmiä. (S. 395: 4783)

Pöllöä pökölötä hakkaa, pökölö pöllöjä päähä nakkaa. (Suomen kansan sananparsikirja s. 53)

¹ Vanhat merkkipäivät. Toim. Jouko Hautala (SKS:n toimituksia 229. Helsinki 1948), s. 118.

Sika muistaa syömisen, unehuttaa lyömisen. (S. 434: 5289)

Toinen tuomaan, toinen juomaan. (S. 480: 5878)

Toisin täällä tuulee, toisin ämmät luulee. (S. 482: 5900). Se esiintyy myös muodossa *Toisin kuuro kuulee (tuhma luulee), toisin merellä tuulee* (s. 481: 5892, s. 482: 5899).

Vanhan äijän halaus: tyhjän kannun kalaus. (S. 516: 6291)

Toisena suurena riimisananparsiformulana voidaan pitää *r e l a t i i v i l a u s e i t a*. Tämä samoin kuin edellinenkin on kaikkialla ollut suosittu sananlaskuformulana. Tulin toteamaan sen tarkastellessani ruotsalaisia ja jonkin verran myös saksalaisia kokoelmia. Kuinka suomalaiset ovat tätä käyttäneet, selvinnee jälleen parhaiten esimerkkisananparsistosta:

Hullu sitä maksaa, jonka tinkiä jaksaa. (S. 141: 1682)

Jo se joutaa, ketä pappi soutaa. (S. 560: 6857)

Joka ei saa vittaa vääntymää ni se ei saa likkaa kääntymää. (Suomen kansan sananparsikirja s. 124)

Joka koko kesän onkii, sitä talvella nälkä tonkii. (S. 180: 2116)

Joka talvella ajaa tukkia, sen pellot kesällä kasvaa kukkia. (Vaasan Jaakkoo, Eteläpohjalaisia sananparsia, Vaasa 1920, s. 82)

Jolla ei ole riihirempaleita, sillä ei ole kirkkokempaleita. (S. 187: 2203)

Samasta sananparresta tavataan hyvin monta muunnosta: *Jolla on riihiremputtimet, sillä on kirkkokemputtimet* (s. 188: 2216), ja uudemmassa kokoelmassa on sama jo muuttunut seuraavanlaiseksi: *Mist se köyhä kehno ottaa: mikä kirkkokimputinta se o riisherimputinta* (Uudeltakirkolta Vpl., Suomen kansan sananparsikirja s. 48).

Kellä on maltti, sillä on valtti. (Emts. 15)

Kyllähän se hullukin hohtaa (= huomaa), mitä viisas pohtaa. (Emts. 32)

Sitä Jumala ruokkii, joka maata kuokkii. (S. 443: 5398)

Mitä rikas paistaa, sen köyhä maistaa. (S. 324: 3912)

Mikä maariana malolla, se vappuna vaolla. (S. 318: 3831)

Jo edellä tulivat mainituiksi deskriptiiviset sanat riihi-, kirkkorempaleet ja -kempaleet tai -rimputtimet ja -kimputtimet. Samanlaisten deskriptiivisten sananparsien varaan rakentuvia riimisananparsia on paljon muitakin. Esim. *Kussa minun kultani kuiskuttaa; sinne minun silmäni luikuttaa* (s. 257: 3050). Neljänä eri muunnoksena olen tavannut sananparren *Sen suu nipsaa, jonka jalka kipsaa* (s. 429: 5218); *Jonka jalka tassaa, sen suu massaa* (s. 188: 2225); *Kenen jalka kapsaa (kapsahtaa), sen suu napsaa (napsahtaa)* (s. 221: 2617 ja s. 221: 2618).

Muihin, vähälukuisempiin sananparsityyppeihin siirtyessäni otan ensiksi *p a r e m p i k u i n* -formulan. Se on yleensä varsin suosittu sananlaskuissa niin meillä Suomessa kuin muuallakin, mutta on ihmeellistä, että riimisanan-

parsissa sillä on hyvin pieni osuus. Vaasan Jaakkoo on merkinnyt muistiin *Paree ku makka, eli kun aja tyhjää takka* (Vaasan Jaakkoo mts. 115). Toisena voin mainita *Parempi uikka kuin tuikka* (s. 388: 4698). Tässä kai sopii otettavaksi myös sellainen kuin *Niin onki — sanoo Lonki — lippo on paree kun onki* (Vaasan Jaakko mts. 83).

Imperatiivilauseet ovat myös tunnettuja riimisananparsisamme: *Päästä konna korrelle: itse hyppää orrelle.* (S. 408: 4948)

Anna Jumala antamista, käden kahden kantamista. (S. 11: 115)

Etsi hyvää, kun kala syvää. (S. 124: 1494)

Herra estä, kuta ei ruumis kestä. (S. 133: 1596)

Keitä munaa, et saa lientä, neuo hullua, et saa mieltä. (S. 217: 2576)

Monien muiden tavoin tämä tavataan toisessakin asussa: *Neuo hullua: ei saa mieltä; keitä munaa: ei tee lientä* (s. 340: 4086).

Kun käki kukkuu, lyä lato lukkuun! (Suomen kansan sananparsikirja s. 275)

Lippu liinaa, lappu lautaa: mene sen kanssa hautaan, josta on olemassa proosamuotoinen *Lippu liinaa, lappu lautaa, osa on kunki kuoltuansa* (s. 295: 3545 ja 3546).

Nosta koira, kosta koira: katso ettei käteesi pure. (S. 347: 4171)

Pidä suusi, tahi korjaa luusi. (S. 393: 4765)

Syäkä leipää vaan, kyl särvint jääräkki saa! (Suomen kansan sananparsikirja s. 221)

Kaikkien edellä mainittujen ryhmien ulkopuolelle olen jättänyt ne riimisananpartemme, jotka eivät ole meidän kielitajumme mukaan täysin puhdaita riimitykseltään. Erilaiset poikkeavuudet ovat varsin mielenkiintoisia tutkimuksen kannalta. Kun näyttää siltä, että kansa on hyvin helposti suunut itselleen vapauksia riimityksen suhteen, voidaan melkein sanoa, että pieni epäpuhtaus on ollut tyypillistä riimisananparsien syntymisen aikana. Suoritin asian mielenkiintoisuuden vuoksi jaotuksen kahtia riimin puhtauden mukaan koko siinä määrässä, joka on muutenkin ollut laskelmieni pohjana. Riimiltään heikompien joukkoon joutui 75 sananpartta eli 30 %, joten luku on melko suuri. Olen koettanut tehdä jonkinlaisia alajakvoja sen mukaan, kuinka paljon loppusoinnullisissa sanoissa on riimin rikkovaa eroavuutta.

Valtaosa näistä riimien epäpuhtauksista on niin pieniä, että vain yksi konsonantti sanan keskellä on erilainen:

Aika on silloin joutavassa, kun on pappi soutamassa (s. 4: 30) tai

Jo on joukko joutavassa, kun on pappi soutamassa (s. 173: 2045) sekä sama vielä kolmannessakin asussa: *Silloin on aika joutavassa, kun on pappi soutamassa, lukkari perän pidossa* (s. 437: 5319).

Antaa sateen sataa, pirethän lapualaasten tapaa, ja maathan pitkin saunan lavaa.

(Vaasan Jaakkoo mts. 82)

Ei ole akasta lukkariksi, eikä ukosta kuppariksi. (S. 59: 709). Myös:

Akka ei luotu lukkariksi eikä ukko kuppariksi. (S. 8: 83)

Joka on ylen koria, sillä on kevät kolia. (S. 182: 2147)

Jolla on huonet, silla huolet, jolla vaimo, sillä vaiva. (S. 187: 2205)

Jonka viina viivyyttää, sitä sika siirryttää. (S. 187: 2236)

Kaksi on kaunista katellak: lapsi pieni lattijalla, vaemo nuori kattilalla. (Suomen kansan sananparsikirja s. 168)

Kellä parta, sillä valta. (Emts. 10)

Ken on köyhä, pitää olla nöyrä. (S. 562: 6882)

Kyllä kuollut kuuntelee, mitä jäänyt huuhtelee. (S. 265: 3152)

Nuoret miehet näimattomat: sukattomat, paidattomat. (S. 347: 4178)

Talo elää tavallaan, vieras kulkee ajallaan (s. 470: 5744). Toinen säe samasta sananparresta tavataan myös muodossa *vieras syöpi rahallaan* (s. 470: 5745).

Tyhmä paljon nauraa, hullu paljon pauhaa. (S. 497: 6067)

Ei tule tuohesta takkia, eikä vanhasta pappia. (S. 94: 1156)

Toisena näissä epäpuhtaissa riimeissä olen huomannut geminaatan ja yksinäiskonsonantin vaihtelun:

Aika tavarat saapi, aika tavarat kaappii. (S. 4: 34)

Anna katille kaikkia, mitä naukuu; katso kaikkia, mitä koira haukkuu. (S. 12: 119)

Sama sanapari esiintyy myös sananparressa *Saadakseen kissa naukuu, ottaakseen koira haukkuu* (s. 418: 5075).

Mistä hoikin, siitä poikki. (S. 321: 3872)

Rikas maita riitelee, köyhä unta kiittelee. (S. 413: 5016)

Vale auttaa aikansa, totuus pitää paikkansa. (Suomen kansan sananparsikirja s. 26)

Vokalismin virheellisyyksistä voin esittää vain yhden ainoan tapauksen:

Ei siitä hyödy, kun tähkiä noukkii, eikä siitä häviä, kun vieraita ruokkii (s. 83: 1024).

Uudemmassa kokoelmassa vastaava sananparsi kuuluu:

Ei siitä rikastu että tähkiä noukkii, eikä siitä köyhly että viaraan ruakkii. (Suomen kansan sananparsikirja s. 353)

Viimeiseksi olen jättänyt ne tapaukset, joissa riimi on kaikkein eniten rikkoutunut, mutta silti on vielä kysymys riimisananparsista. Pyrkimys loppusoinnun aikaansaamiseen on selvästi havaittavissa:

Asia niinkuin ajetaan, laki niinkun luetaan. (S. 18: 191)

Asia vaatii ymmärrystä, tanssiminen rallatusta. (S. 19: 195)

Ei pidä lahoa heiluttaa, eikä hullua härnöittää. (S. 71: 862)

Ei se kipiä, vaan se häpiä. (S. 79: 763)

Ennen virsta väärää, kun vaaksa vaaraa. (S. 122: 1472)

Herra kun hengen ottaa, piru perillisiä tuottaa. (S. 133: 1599)

Istu maahan ja malta, pane püppuun ja polta. (S. 166: 1969)

Kaekissa meissä on viikkoo, mut minussa se näkky. (Suomen kansan sananparsikirja s. 13)

Nuoret nuorien seassa, vanhat vanhojen keralla. (S. 347: 4179)

Sika koiraa pilkkaa, takareki kelkkaa. (S. 434: 5287)

Syksyllä yltäkyllin, kevällä kellä kulla. (S. 460: 5618)

5. Ovatko riimisananpartemme ruotsalaista lainaa?

Kysymys siitä, ovatko sananlaskut omaperäisiä vai vierasta alkujuurta, on varsin mielenkiintoinen. Tutkijat (Seiler, Taylor, Koskenjaakko) ovat yleensä sitä mieltä, että sananlaskut ovat suureksi osaksi kansainvälisiä, ja niin on asian laita meidänkin sananparsistossamme. A. A. Koskenjaakon mukaan 1/3 sananparsistamme on lainaa. Miten on asia riimisananparsien kohdalla? Olen koettanut käyttäen hyväksi kahta laajahkoa ruotsalaista kokoelmaa, vanhaa sekä uudempaa, löytää vastausta kysymykseen. Lisäksi ovat olleet apunani myös Suomen ruotsalaisilta kootut sananlaskut. Tulos on hyvin yllättävä: vastineita on löytynyt perin vähän. Kaiken kaikkiaan vain 14 riimisananparttamme 250:stä näyttää saavan ruotsalaisen vastineen. Tämä tuntuu ihmeelliseltä, varsinkin sen jälkeen kun käydessäni lävitse kokoelmia totesin niin monella muulla sananparsiryhmällä olevan runsaasti vastineita ruotsalaisellakin taholla. Lisäksi tein sen havainnon, että monella ruotsalaisella riimisananparrella on riimitön vastine Suomessa.

Vanha, tuttu sananlasku *Ihminen päättää, Jumala säätää* on ruotsalaisena *Människan spår och Gud rör, men att vara för tacksam skadar inte*.¹

Suomen ruotsalaisilta on merkitty muistiin vain riimillinen alkuosa (Solstrand² s. 53: 681). Uskallan rinnastaa tähän vielä ajatukseltaan identtisen *Människan gör kalendern, Gud vädret* (Ström mts. 93).

Kompastuu hevoinenki kulkeissaan, saatikka ihminen puheissaan (s. 236: 2798) tai *Erehtyy hevonenki neljältä jalalta, saati ihminen yhdeltä sanalta* (s. 123: 1482). Tästä on olemassa myös suoranainen suomalainen muoto *Horjahtaa hevoinenki neljältä jalalta saati ihminen kahdelta* (s. 138: 1650).

Vastineen olen löytänyt jokaisesta ruotsalaisesta kokoelmasta;

*Hästen snafvar offta på 4. Been|så snart som en man på en tunga*³

¹ Fredrik Ström, Svenska ordspråk (Stockholm 1939), s. 71.

² Finlands svenska folkdiktning III. Ordstäv utgivna av Väinö Solstrand. (Helsingfors 1923.)

³ Chr. Grubb, Penu pro verbiale (Norrköping 1656), s. 362.

Suomen ruotsalaisessa kokoelmassa sama kuuluu *Hästen snavar på fyra fötter, människan på ett ord.* s. 121: 1480). Uudemmassa ruotsalaisessa kokoelmassa se kuuluu muuten samoin, paitsi että *människan* -sanan tilalla on *bonden* (Ström mts. 246).

Suomalaiset *Toinen kieli, toinen mieli* (s. 480: 5871), *Se suussa, ku sydämessä, se kielessä, ku mielessä* (s. 426: 5188) ja *Yksi mielenä, toinen kielenä* (s. 542: 6617) saavat ruotsalaisen vastineensa sananparresta *Därav hjärtat är fullt därom talar munnen* (Solstrand mts. 61 :765). Saman ajatuksen näkisin kätkeytyneenä myös sananlaskuun *Den mycket har i Sinnet/ honom faller somt uhr Minnet* (Grubb mtss. 102 ja 132).

Sama suomalainen sananparsi esiintyy sananparresta *Ko selvän on miäles ni juappon on kiäles* (Suomen kansan sananparsikirja s. 111), jolle on suoranainen ruotsalainen vastine *Det man håller inom sig i nykterhet kommer fram i ruset* tai Pohjanmaalta merkittynä murteellisessa muodossa *He de har i se i nöckerheit komber i fyllun* (Solstrand mts. 40: 530).

Relatiivilauseformulasta voin mainita kolme vastineellista:

Kuhun puu kaatuu, siinä puu maatuu (s. 243: 2883), *Där trädet faller där ligger det* (Solstrand mts. 174: 2095).

Missä miehiä, siinä mieliä (s. 320: 3862), *Så många huvud så många sinnen* (Solstrand mts. 69: 846).

Sitä myöten kuokitahan, kuta myöten ruokitahan (s. 443: 5410), myös toisessa suomalaisessa asussa *Niin kuokitaan, kuin ruokitaan* (s. 341: 4098), *Som man äter, så arbetar man* (Solstrand mts. 189: 2286).

Parempi kiiski, kun tyhjä tiiski (s. 382: 4618) tai *Parempi pieni kala, kun tyhjä pala* (s. 386: 4671). Tällä sananparrella on vastine jo vanhimmassa ruotsalaisessa sananlaskukokoelmassa: *Bättre små fiskar/ än tomma diskar* (Grubb mts. 66).

Epäroiden olen ottanut mukaan *Parempi mieli, kun liukas kieli* (s. 384: 4641), jonka vastineena voisi olla ruotsalaisella taholla *Den som styrer sin tunga/ han frälser sitt lijff* (Grubb mts. 143).

Samassa yhteydessä otan esille pari muuta kyseenalaista tapausta: *Ennen mies maansa myöpi kuin sanansa syöpi! Dålig kost att äta egna ord* (Ström mts. 107) ja *Ensin tupa ja takka, sitten vasta akka, Först bröd, sedan brud* (Ström mts. 137).

Viimeksi olen jättänyt ne sananparret, joille olen voinut löytää vastineet vain Suomen ruotsalaiselta taholta, mutta joille näin ollen on hyvin oletettavissa löytyvän vastineita myös Ruotsissa:

Humalikas ei ou köyhä eikä kippii — iltajsil on sata härkki, oamujsil ei ou sarvekoa

kärkii (Suomen kansan sananparsikirja s. 111). Vastaava ruotsalainen sananparsi on merkitty muistiin Lohjalta: *När man är drucken, har man både oxar och kor, men när man är nykter, har man ej hornen kvar* (Solstrand mts. 41: 534). Samoin kuin edellinenkin on uudemmasta kokoelmasta myös *Köyhä antaa saaliistaas enneko rikas laariistaas* (Suomen kansan sananparsikirja s. 337). Sen ruotsalainenkin vastine on riimillinen: *Den fattige ger förr ur påsen än den rike ur lären* (Solstrand mts. 32: 406) tai *Snarare ger tiggaren ur påsen än rik man ur lären* (Solstrand mts. 167: 2026).

Kun Suomen ruotsalaisalueella on sananparsi *Vargen tar nog även märkta får*, voidaan meillä todeta sama lisäsäkeen saaneena *Syöpi susi merkitynki lampaan, viepi varas mitatunki kankaan* (s. 465: 5679).

Aihettamme voitaisiin käsitellä monin eri tavoin, sillä se on varsin mielenkiintoinen ja suomalaisella taholla vähän tutkittu. Perusteellisempi aineistoon syventyminen voisi avata laajojakin näköaloja sananparsien historiaan.

Aiheen toinen osa, jolta alkaessani odotin paljon enemmän, kuin mihin sittemmin pääsin, jäi pieneksi. On kuitenkin todettavissa, että ne sananparret, joille on löytynyt vastine läntiseltä taholta, ovat sisällöltään selkeitä, jopa ytimekkäitä, kun taas suuri osa riimisananparsistamme näyttää jääneen sisällöllisesti heikoksi riimityspyrkimyksen vuoksi. Olisikohan tästä löydetävissä selitys vastineiden niukkuudelle? Olipa syy mikä tahansa, on kuitenkin todennäköistä, että riimisananpartemme suureksi osaksi ovat vailla ainakin ruotsalaisia vastineita, mikäli tällaista päätelmää voidaan tehdä, kun laajan sananparsistomme vain pienuinen osa on ollut tutkimuksen pohjana.

ANJA VARTTINEN